

РОЗДІЛ 7

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 314.7

Заєць С. В.
Холявко К. О.

Національний університет державної податкової служби України

МІГРАЦІЙНІ ПРІОРИТЕТИ НАСЕЛЕННЯ ЯК ЧИННИКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Досліджено кількісний та якісний склад міграційних потоків, напрями формування міграційних пріоритетів населення та виокремлено на цій основі центри міграції, що є складовими світового ринку праці. Обґрунтовано наслідки еміграції та імміграції робочої сили. Визначено необхідність реалізації державної міграційної політики України з урахуванням світового досвіду як регулюючої складової економічного та соціального розвитку країни.

Ключові слова: міграційні потоки, світовий ринок праці, державна міграційна політика.

Постановка проблеми. Трудова міграція відіграє провідну роль у міжнародних економічних відносинах, впливає на перерозподіл робочої сили між країнами і прокує зміну ситуації на світовому, національних, та регіональних ринках праці. Політична та економічна нестабільність в окремих країнах та регіонах тільки прискорює міграційні процеси, підвищує міграційну активність, посилює міграційну асиметрію між регіонами світу.

Дослідження обсягів стрімкого зростання міграції робочої сили, необхідність здійснення заходів її ефективного регулювання та посилення впливу на соціальний та економічний розвиток країн світу, насамперед України, є одним з головних завдань при розробці заходів щодо покращення міграційної політики з урахуванням міграційних пріоритетів населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням висвітлення проблем світового ринку праці та міжнародної міграції робочої сили присвячено праці багатьох вчених і фахівців, а саме: Д. Богині, В. Гейця, О. Грیشової, В. Кравченко, О. Кириленко, О. Лютак, О. Малиновської, О. Михайловської, О. Савицької та ін.

У їх роботах ґрунтовно досліджено сутність, напрями, причини, визначення сучасних тенденцій та нових форм міграції, таких як маятникова, молода міграція, міграція науково-технічних кадрів тощо. Динамічний розвиток економіки, швидкі зміни бізнес-середовища вимагають подальших досліджень причин, форм та наслідків трудової міграції, напрямків удосконалення міграційної політики.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Відсутність на державному рівні впровадженого механізму сприяння і забезпечення населення стабільними робочими місцями та достатнім рівнем заробітної плати обумовлює необхідність з'ясування впливу міграційної політики на соціально-економічний розвиток країни та відповідно продукує актуальність розробки нових стратегій, націлених на скорочення міграційних потоків молоді та кваліфікованих трудових ресурсів за кордон, на засадах поглибленого аналізу особливостей сучасних міграційних процесів та їх значимості для України та світу в цілому.

Метою статті є дослідження кількісного та якісного складу міграційних потоків, їх соціальної, демографічної та економічної структури на прикладі країн світу та України, а також з'ясування впливу міграційних пріоритетів населення країни на соціально-економічний розвиток країни.

Виклад основного матеріалу. Основними початковими факторами робочої сили у світі є економічно слабозрозвинені країни. Головною причиною, що змушує населення цих країн мігрувати за кордон, є відсутність роботи. Трудова міграція робочої сили – це складний соціально-економічний процес, що визначається об'єктивними та суб'єктивними чинниками, серед яких природно-кліматичні, демографічні, етнічні, соціальні та економічні [1]. Найбільший вплив на міграційні процеси мають соціальні та економічні явища, такі як нерівномірність розвитку країн, що зумовлює перенаселення в одних країнах і нестачу робочої сили в інших; відмінності в умовах праці, рівнях заробітної плати та життя, умовах підприємницької діяльності (сформувався центр міжнародної економіки, що охоплює країни Північної Америки, Західної Європи і Японії, та периферія, яка є джерелом дешевої сировини, робочої сили, ринком збуту продукції); циклічний характер економічного розвитку країн; структурні кризи, різні темпи природного приросту населення тощо [2, с. 318-319].

Однією з найважливіших особливостей сучасного етапу розвитку міжнародної трудової міграції є «вплив інтелекту» – еміграція вчених і кваліфікованих спеціалістів. Вигідні умови найму таких спеціалістів за кордоном спричиняють збільшення масштабів еміграції. Поступово збільшується інтенсивність міжконтинентальної міграції робочої сили і не спадає актуальність внутрішньоконтинентальної. У Західній Європі найрозвиненіші країни залучають робочу силу з її аграрної периферії. У Франції переважають працівники-емігранти з Іспанії, Італії та Північної Африки. До Німеччини мігрує робоча сила з Туреччини, Греції та Італії. Мігранти з Південної Європи, Північної Африки, Мексики малокваліфіковані і виконують роботу, якої уникає місцева робоча сила. Серед мігрантів є екологічні біженці та ті, хто залишають країну перебування через утиски.

Становлення міжнародного ринку праці є доказом того, що процеси світової інтеграції охоплюють і сфери соціальних та трудових відносин, які стають глобальними. Економічно розвинені країни світу є основними центрами, що залучають молоду кваліфіковану робочу силу, стимулюючи її приплив вищою заробітною платою і кращими умовами праці.

На сучасному етапі розвитку світових масштабів міжнародної міграції робочої сили виділяють 5 її історично-економічних напрямків:

- 1) міграція з країн, що розвиваються, до промислово розвинених;
- 2) міграція у межах промислово розвинених країн;
- 3) міграція робочої сили між країнами, що розвиваються;
- 4) міграція з колишніх соціалістичних країн у промислово розвинені;
- 5) міграція наукових працівників, кваліфікованих спеціалістів із промислово розвинених країн у країни, що розвиваються [3].

Промислово розвинені країни забезпечують робочі місця мігрантам з країн, що розвиваються, за різноманітними видами економічної діяльності, насамперед у промисловості. Натомість міжнародна міграція робочої сили в межах промислово розвинених країн супроводжується явищем, таким як «відплив умів», наприклад із Західної Європи до США.

Виділяють загалом і континентальні напрямки міграції:

- 1) США, Канада, Австралія;
- 2) Західна Європа;
- 3) Близький Схід;
- 4) інші країни, що розвиваються (країни Латинської Америки);
- 5) нові індустріальні країни (країни Південно-Східної Азії) [4, с. 297].

У 2013 р. в усьому світі налічувалося близько 232 млн міжнародних мігрантів, більшість яких проживала у країнах Європи – 72 млн осіб та Азії – 71 млн осіб, у країнах Північної Америки – 53 млн осіб, у Африці – 18,5 млн осіб та найменше у країнах Латинської Америки та Карибського басейну і Океанії – 8,5 та 7,9 млн осіб відповідно (рис. 1).

За даними Міжнародної організації з міграції, робоча сила, що походить з Латинської Америки та країн Карибського басейну, найбільше мігрує до Північної Америки (25,9 млн осіб), 53,8 млн азіатів переміщується в середині Азії, і досить велика кількість європейців (37,8 млн осіб) мігрує в середині Європи [5]. Міграційні потоки розвиваються хвилеподібно. Хвиля еміграції набирає сили, але через певний проміжок часу вона

спадає. Під час кризи в основному збільшується потік емігрантів, а під час економічного буму відбувається активна імміграція.

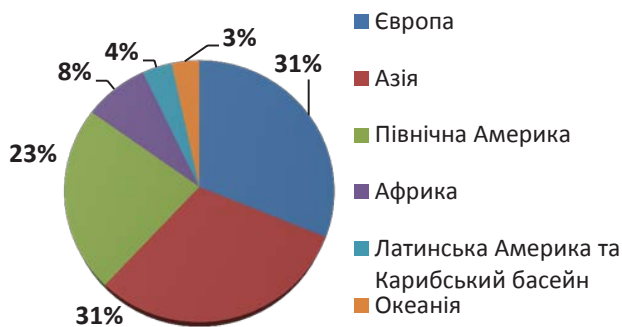

Рис. 1. Частка мігрантів різних регіонів світу у 2013 р., % від загальної кількості мігрантів

Джерело: [5]

Інтенсивність потоків трудової міграції, що зумовлена привабливими умовами праці та життя, можна оцінити за показником «міжнародний міграційний потенціал» та його складовою – індикатором «притягування – відштовхування», який вказує на перспективи країн у глобальних міграційних процесах.

З метою оцінки майбутніх потоків трудових мігрантів з/у країну, а відтак і врахування майбутніх економічних ефектів міжнародної трудової міграції О.В. Михайловська [6] запропонувала показник міжнародного міграційного потенціалу серед країн світу, який дозволяє засвідчити, що країни є донором робочої сили для інших країн тільки у випадку, якщо вони мають вищий міграційний потенціал. Міграційні потоки робочої сили спрямовуються від країн з низьким міграційним потенціалом до країн з високим. Показник розраховується у три етапи: на першому оцінюються показники двох груп «притягування» (ВВП на душу населення та індекс людського розвитку) та «наявність соціальних мереж» (кількість іммігрантів у країні й грошові перекази з країни у перерахунку на одного іммігранта). На другому етапі формується частковий інтегральний показник – індикатор «протягування – відштовхування» та «наявність соціальних мереж», і на третьому етапі розраховується загальний інтегральний показник міграційного потенціалу країни як корінь квадратний із суми квадратів часткових інтегральних показників.

Країни, що мають низьке значення індикатора блоку «протягування – відштовхування», можуть бути реципієнтами робочої сили щодо країн з висо-

Таблиця 1

Ранги окремих країн світу за значенням міжнародного міграційного потенціалу та індикатором блоку «притягування – відштовхування» у 2013 р.

Країна	індикатором блоку «притягування – відштовхування»	Ранг за		Країна	індикатором блоку «притягування – відштовхування»	Ранг за	
		індикатором блоку «притягування – відштовхування»	міжнародним міграційним потенціалом			індикатором блоку «притягування – відштовхування»	міжнародним міграційним потенціалом
Катар	1,33	1	4	Данія	1,026	16	8
Люксембург	1,238	2	2	Японія	1,02	17	20
Норвегія	1,153	3	9	Фінляндія	1,006	20	25
США	1,088	5	1	Південна Корея	0,998	22	5
Ірландія	1,08	9	12	Великобританія	0,995	23	27
Швейцарія	1,056	10	7	Польща	0,885	36	41
Німеччина	1,035	13	14	Україна	0,77	75	63

Джерело: складено автором на основі [6, с. 32-33]

ким значення цього показника. Україна за рівнем міграційного потенціалу посідає 63-ю позицію, значно відстаючи від Росії (42-а) та Польщі (41-а), маючи один з найнижчих показників міграційного потенціалу в європейському регіоні, але значно вищий щодо країн Африки та Азії (табл. 1).

Міграційний рух в Україні змінює склад її трудових ресурсів, створює кризову ситуацію на ринку праці, загострює демографічну ситуацію, суттєво впливає на подальший соціально-економічний розвиток держави. В Україні спостерігається тенденція до зниження кількості емігрантів та збільшення іммігрантів (рис. 2).

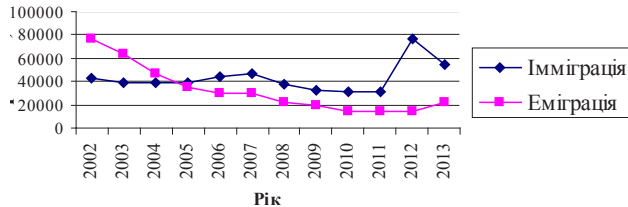

Рис. 2. Міграційний рух населення в Україні у 2002-2013 рр., осіб

Джерело: побудовано автором на основі даних [7, с. 3]

Позитивним моментом для країни є еміграція некваліфікованих робітників, яка дозволяє знизити рівень безробіття і скоротити пов'язані з ним витрати. У перспективі очікується зростання рівня кваліфікації робітників завдяки можливості долучитися до передових технологій. А негативним моментом є те, що трудові мігранти з України, а це найчастіше освічені люди, які виконують за кордоном не престижну, але високооплачувану роботу, ніж роботу за фахом у себе на батьківщині.

Державна міграційна служба України визначає види економічної діяльності, у яких зайняті мігранти з України, та їх кваліфікацію (рис. 3).

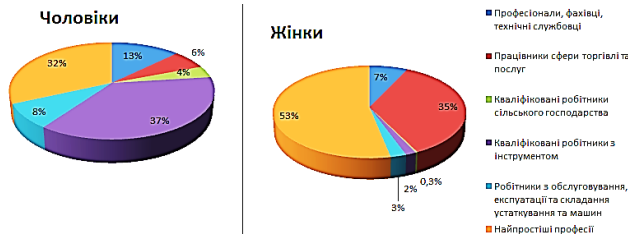

Рис. 3. Зайнятість та кваліфікація українських мігрантів (за статтю) за кордоном у 2010-2012 рр., % від загальної кількості мігрантів

Джерело: побудовано автором на основі даних ДМС України [8]

Простежуються певні закономірності зовнішньої трудової міграції з України, наприклад: чоловіки починають активно залучатися до трудових міграцій з 25-річного віку, тоді як жінки – із 30-річного. Натомість якщо чоловіки після 50-и років різко знижують міграційну активність, то серед жінок у такому ж віці спостерігається доволі високий рівень участі у трудових міграціях. Це пояснюється тим, що мігранти-чоловіки зайняті переважно важкою фізичною працею, тоді як жінки – роботами, котрі не потребують значних фізичних зусиль. Найбільше українців у 2010-2014 рр. емігрувало в Польщу та Росію (рис. 4).

За даними Державної міграційної служби України, в 2013 р. серед найпривабливіших країн для

життя та роботи українці обрали Росію (43,2%), Польщу (14,3%), Італію (13,2%), Чехію (12,9%) за умови, що роботодавець має оплачувати житло і підвищити зарплату [9] (рис. 5).

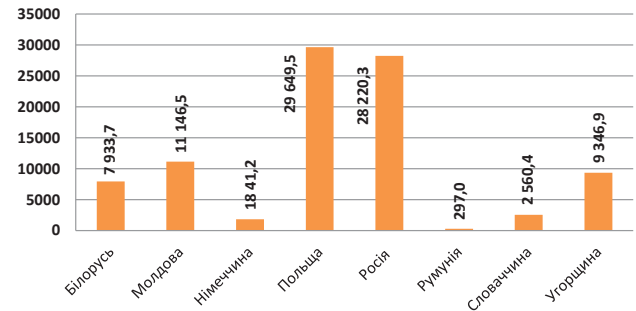

Рис. 4. Кількість емігрантів з України в окремі країни світу за 2010-2014 рр., тис. осіб

Джерело: побудовано автором за даними [8, с. 44]

Серед інших країн, у які спрямовані потоки трудових міграцій з України, – це Іспанія (4,5%), Німеччина (2,4%), Угорщина (1,9%), Португалія та Білорусь (по 1,8%).

Причому до Росії чоловіки мігрують у більш як в 2 рази інтенсивніше за жінок, натомість кількість жінок-мігрантів у Італії у 7,5 разів перевищує кількість чоловіків-мігрантів.

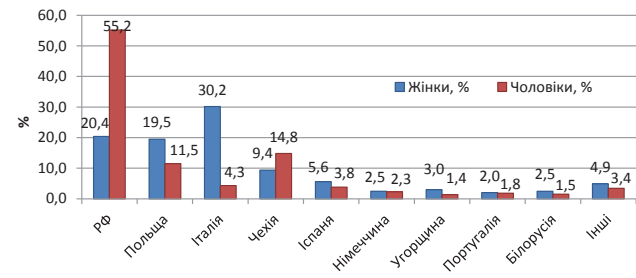

Рис. 5. Статевий розподіл трудових мігрантів з України за країнами перебування протягом 2010-2012 рр., % від загальної кількості мігрантів

Джерело: побудовано автором на основі даних ДМС України [8]

Державна міграційна служба України також щорічно проводить опитування громадян щодо їх мети поїздки за кордон (рис. 6).

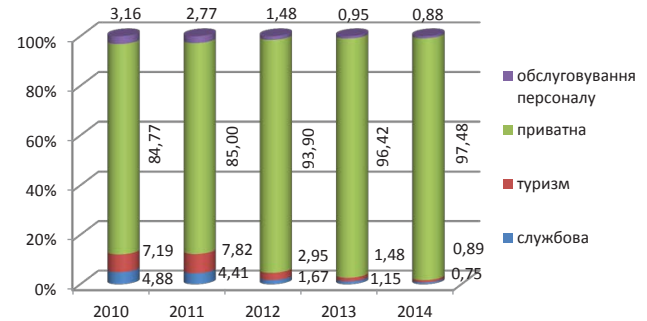

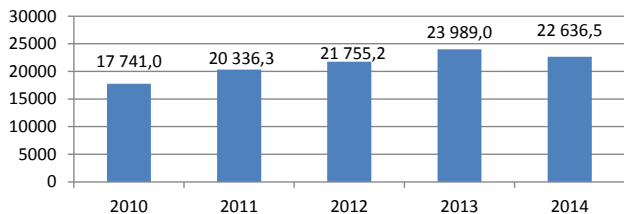
Рис. 6. Розподіл громадян України за метою поїздки за кордон із 2010 до 2014 рр., % від загальної кількості виїздів українців

Джерело: побудовано автором на основі даних ДМС України [8]

За 2010-2014 рр. найбільше громадяни України виїздили за кордон з приватною метою. Частка цих поїздок збільшилася із 84,78% у 2010 р.

до 97,48% у 2014 р., водночас службові поїздки українців скоротилися майже у 4 рази.

Динаміка в'їздів на територію України іноземних громадян або осіб без громадянства, свідчить, що кількість робочої сили, що мігрує до України з інших країн світу за 2010-2013 рр. зростала в середньому на 2 млн осіб за рік, а з 2014 р. спостерігалось зменшення кількості в'їздів (на 5,6% порівняно з 2013 р.) (рис. 7).

Рис. 7. Кількість іноземців та осіб без громадянства, які в'їхали в Україну за 2010-2013 рр., тис. осіб

Джерело: побудовано автором на основі даних ДМС України [8]

В Україні поки не спостерігається ситуація ускладнення проблеми зайнятості, пов'язаної

з імміграцією іноземних громадян. Хоча певні економічні, соціальні, культурні, правові та проблеми існують. Еміграція ж робочої сили з України характеризується переважно негативними наслідками, оскільки національний ринок праці втрачає наймобільнішу і, як правило, найкращу його частину, що призводить до старіння структури трудових ресурсів і гальмує темпи зростання економіки України.

Висновки і пропозиції. В умовах формування в Україні державної міграційної політики серед її пріоритетів повинен бути передбачений комплекс заходів щодо зменшення масштабів зовнішньої трудової міграції українських громадян та економічне регулювання внутрішніх міграційних потоків.

Для урегулювання міграційних процесів у світі та в Україні повинна застосовуватися ефективна міграційна політика, платформою для реалізації якої має стати інформаційно-аналітична система на основі сучасних моніторингових комп'ютерних технологій. Така політика має оперативно забезпечувати увесь процес прийняття рішень своєчасною і достовірною інформацією, а також інформаційний обмін між органами державної влади та комунікацію з міжнародними структурами.

Список літератури:

1. Кравченко В.Г. Тенденції трудової міграції в Україні / В.Г. Кравченко // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 2. – С. 125-129.
2. Лютак О.М. Сучасні аспекти міграційних процесів в Україні та світі / О.М. Лютак, О.А. Ядчук // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». – 2012. – Вип. 9 (2). – С. 313-319.
3. Юр О.М. Характерні особливості сучасної міжнародної міграції робочої сили [Електронний ресурс] / О.М. Юр, О.В. Левчук // Економічні науки. Серія 5 «Управління трудовими ресурсами». – 2010. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2010/Economics/68254.doc.htm
4. Савицька О.П. Особливості міграційних процесів населення в умовах глобалізації / О.П. Савицька, В.В. Цоньо // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.17 – С. 295-303.
5. Міжнародна організація з міграції [Електронний ресурс]: [веб-сайт]. – Режим доступу: <http://iom.org.ua/>.
6. Михайловська О.В. Модель міграційних потенціалів: диспозиція України на міжнародному ринку праці / О.В. Михайловська, В.І. Мойсей // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2013. – № 3. – С. 28-41.
7. Сирочук Н.А. Міжнародна трудова міграція українців до країн Європейського Союзу: фактори впливу / А.Н. Сирочук // Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут». – 2014. – № 11. – С. 110-118.
8. Міграційний профіль України 2010-2013 [Електронний ресурс] // ДМС України. – Режим доступу: http://dmsu.gov.ua/images/files/UKR_Migration_Profile_2015_1.pdf.
9. Міграційний профіль України 2010-2014 [Електронний ресурс] // ДМС України. – Режим доступу: http://dmsu.gov.ua/images/files/pr2014_1.pdf.
10. Кириленко О.М. Розвиток міграційних процесів в Україні / О.М. Кириленко, В.О. Ільєнко // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. – 2013. – Вип. 37. – С. 70-75.
11. Малиновська О. Міграційна політика в Україні: формування, зміст, відповідність сучасним вимогам [Електронний ресурс] / О. Малиновська // Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – 2014. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_Briefing_Series/PB_01_migration_2013_ukr.pdf.

Заєц С. В.

Холявко Е. А.

Національний університет державної податкової служби України

МИГРАЦИОННЫЕ ПРИОРИТЕТЫ НАСЕЛЕНИЯ КАК ФАКТОРЫ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СТРАНЫ

Резюме

Исследован количественный и качественный состав миграционных потоков, направления формирования миграционных приоритетов у населения и выделены на этой основе центры миграции, которые являются составляющими мирового рынка труда. Обоснованы последствия эмиграции и иммиграции рабочей силы. Определена необходимость реализации миграционной политики с учетом мирового опыта как регулирующей составляющей экономической и социального развития страны.

Ключевые слова: миграционные потоки, мировой рынок труда, государственная миграционная политика.

**Zaiets S.V.,
Kholyavko K. O.**

National University of Tax Service of Ukraine

**MIGRATION PRIORITIES OF THE POPULATION —
FACTOR OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT**

Summary

It was researched qualitative and quantitative composition of migration flows, the directions of formation of the migration priorities of the population, and on this basis, the selection centers of migration, which are the components of the global labor market. It was substantiated the effects of emigration and immigration of labor. It was defined need of the implementation of the migration policy, taking into account international experience as a component of regulating further economic and social development of the country.

Keywords: migration flows, global labor market, state migration policy.